

РЕЦЕНЗИЈА
НА РАКОПИСОТ СО НАСЛОВ „ОСНОВИ НА ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАНИЕ“
ОД АВТОРИТЕ СОЊА ПЕТРОВСКА И ЈАДРАНКА РУНЧЕВА,
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ,
УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ ВО ШТИП

Врз основа на одредбите од Статутот и Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, како и Одлуката бр. 1602 – 61/14 од 197. редовна седница на Наставно-научниот совет на Факултетот за образовни науки, одржана на 14.6.2024 година, избрана е Рецензентска комисија во состав:

- д-р Снежана Јованова-Митковска, редовен професор, Факултет за образовни науки при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип;

- д-р Љупчо Кеверески, редовен професор, Педагошки факултет при Универзитет „Св. Климент Охридски“, Битола

за изготвување на извештај, рецензија на ракописот „**Основи на инклузивно образование**“ од д-р Соња Петровска, редовен професор и д-р Јадранка Рунчева, доцент, наменет за студентите на прв циклус студии на Факултетот за образовни науки при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип.

По прегледот на ракописот, Комисијата до Наставно-научниот совет на Факултетот за образовни науки го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Општи податоци за ракописот: Учебникот „Основи на инклузивно образование“ од авторите проф. д-р Соња Петровска и доц. д-р Јадранка Рунчева е наменет за предметот Инклузивно образование, застапен како задолжителен во три студиски програми на Факултетот за образовни науки: Предучилишно воспитување (VII семестар), Одделенска настава (VII семестар) и Педагогија (VI семестар), со седмичен фонд на часови 2+2+1. Учебникот е наменет и за сите останати студенти кои студираат на наставнички студиски програми на факултетите при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, а кои го избираат предметот Инклузивно образование. Приложениот ракопис претставува систематизирана заокружена целина, конципирана и пишувана според предметната програма ревидирана со последната акредитација (2021/2022 година) на студиските програми на Факултетот за образовни науки. Имајќи ги предвид новите научни тенденции во развојот на инклузијата во образованието, европските и домашни политики и пракса, како и личните искуства во работата со студентите, авторите нудат сеопфатен пристап во изучувањето на клучните аспекти (развој, политика, пракса, култура) на инклузивното образование. Содржините во ракописот се соодветно методолошки втемелени, како и дидактичко-методски конципирани, што пак предиктира висок степен на ангажман на студентите.

Податоци за обемот на ракописот: Учебникот содржи 171 страници, компјутерски обработен текст во А4 формат со единичен проред, Arial 11 фонт. Обемот на трудот и неговата содржина ги задоволуваат критериумите согласно со предвидениот број на часови и согласно одредбите од Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце

Делчев“ – Штип.

Ракописот е збогатен со шеми, табели и слики кои овозможуваат поексплицитна елаборација на определени прашања поврзани со инклузивното образование. Користени се референтни, релевантни и современи библиографски извори (62) книги, списанија, извештаи, нормативни акти, електронски изданија, електронска база на податоци.

Податоци за постоење на сличен или ист наслов: Учебникот е создаден врз основа на потребата за подигнување на свеста и разбирањето на инклузивниот образовен модел како механизам за создавање на инклузивно и кохезивно општество, за промовирање на еднаквоста и пристапноста, за охрабрување на рефлективната практика, за поттикнување на културолошката свесност и сензитивност, како и за подготовка за реалните предизвици во образованието. Потребата да се создаде учебник во областа на инклузивното образование е повеќе од реална затоа што сиромашен е бројот на учебници во областа инклузивно образование во нашата земја.

Учебникот „Основи на инклузивно образование“ е резултат на повеќегодишен научен и стручен ангажман на авторите во областа на инклузивното образование. Промените во државните образовни политики по однос на образованието на децата попречени во развојот, приоритетноста која му се дава на инклузивното образование во европскиот и светскиот образовен простор, како и брзиот развој на науката во оваа област се една од причините заради кои авторите се одлучиле истоимената рецензирана скрипта објавена во 2019 година, ISBN: 978-608-244-610-3, УГД да ја продлабочат, прошират и осовременат.

Учебникот нуди детална теоретска рамка која ќе им помага на идните и на сегашните воспитно-образовни кадри да ја разберат филозофијата, принципите, целите и научната втемеленост на инклузивното образование. Теориските сознанија во учебникот се придружени со емпириски сознанија за инклузивното образование и задачи за поттикнување на критичкото размислување и рефлексија во секоја теоретска целина. Овој учебник ги следи најновите истражувања, практики и иновативни пристапи во инклузивното образование во Европа и кај нас.

Понудениот ракопис има и поширока употребна вредност. Покрај студентите од Факултетот за образовни науки, учебникот можат да го користат и студенти од други наставнички факултети, воспитувачи во детските градинки, одделенски наставници, стручни соработници, т.е. сите едукатори на деца и млади, граѓани на нашето општество, чија интенција е создавање на инклузивна заедница.

Краток опис на содржината: Содржински, трудот е конципиран во еднаесет целини, кои ги покриваат тематските единици предвидени со наставната програма по предметот Инклузивно образование. Секоја тематска целина завршува со задачи (прашања за дискусија, случаи и сценарија) кои се наменети за индивидуални, групни или тимски активности на студентите.

Во првата тематска целина насловена како *Поимно определување и фундаментални концепти на инклузивното образование*, наведени се карактеристики на овој значаен концепт во современото образование, концепт во и низ кој се остварува основното човеково право, правото на образование на секој, сите, без оглед на различностите кои постојат помеѓу секој од нас, како граѓани, чинители во општествената заедница. Авторките, благодарение на една сеопфатна анализа на проучуваната литература, нудат мноштво идентификации на поимот

инклузија, поимно разграничувајќи ја образовна инклузија во поширока смисла на зборот и образовната инклузија во потесна смисла на зборот. Првата, всушност подразбира вклучување на сите деца и возрасни во образовниот систем, кои поради психофизички, социјално - културни, воспитно-образовни можности, етнички и други разлики биле подложни на социјална исклученост, изложени на социјална маргинализација, обесправени и ранливи и втората, идентификувана како барање во кое акцентот се поставува на правото на секое дете на образование во согласност со неговите можности. Акцентот во оваа целина, авторите го поставуваат на суштината на инклузивното образование и го третираат како процес, како програма, но и како стратегија неопходна за создавање на инклузивно општество. Затоа тие апострофираат дека инклузијата во образованието не треба да се третира како привилегија која се стекнува, ниту како право дадено само на некои поединци, туку како реципрочен процес на давање, земање и добивање бидејќи вклучувањето подразбира работа на секој член на заедницата, без разлика на различностите, за доброто на другите.

Во овој дел се објаснети и основните концепти (социјалниот, медицинскиот и моделот на човекови права) врз кои се развило инклузивното образование како модел на образование на децата попречени во развојот.

Во втората тематска целина именувана како „*Инклузивно образование (од исклученост до инклузија)*“, од идеја до современ концепт“ авторите на систематичен начин ги прикажале различните форми/моделите на организирано образование на децата со посебни потреби, втемелени на педагошко-психолошки, социолошки и медицински сфаќања на попреченоста. Елаборирани се моделите на специјално образование, интегрирано образование и инклузивно образование на деца и млади со посебни потреби (деца и млади попречени во развојот), како и нивните предности и недостатоци. Посебен акцент е ставен на воочување на разликите меѓу интеграцијата и инклузијата на децата и младите со посебни потреби во редовните училиници/занимални и на филозофијата/принципите на инклузивното образование. Во оваа тематска целина авторите го елаборираат придонесот на клучните политички и стручни документи (декларации, конвенции, концепции) кои се резултат на делувањето на бројни интернационални организации во сферата на почитување на човековите права и инклузијата, како и на најрелевантните теориски пристапи (теорија на социјалниот конструктивизам, теорија на еколошкиот систем на Бронфенбренер, теорија на социјално учење) кои ја поддржуваат инклузијата во образованието.

Третата тематска целина под наслов „*Идентификација на поимот деца со посебни образовни потреби (карактеристики и препораки за педагошки активности)*“ е посветена на елаборација на содржини кои ќе овозможат стекнување на знаења и разбирање за инклузијата како процес на вклучување на децата и младите со посебни потреби во редовните паралелки/воспитно-образовни групи преку препознавање, признавање / обзnanување, прифаќање и почитување на нивната различност. Посебно се образложени карактеристиките и педагошката работа со деца/ученици со: оштетен вид и оштетен слух; пречки во говорот; пречки во телесниот развој; пречки во менталниот развој, аутизам и даунов синдром; комбинирани попреченост; потешкотии во учењето и надарените деца. Запознавањето со карактеристиките на децата со посебни потреби и педагошката работа со овие деца ќе помогне да се создадат услови за рано идентификување на децата со посебни потреби што ќе овозможи брза интервенција и поддршка

со што ќе може значително да се подобрат образовните и развојните резултати на овие деца. Препознавањето на посебните потреби помага наставниците да ги поддржуваат учениците во развивањето на општествените и емоционалните вештини, што е важно за нивниот целокупен развој и благосостојба. Оваа тематска целина завршува со задачи за препознавање на карактеристиките на децата со посебни образовни потреби и насоки за педагошка работа со нив.

Денес со изразите инклузивни училишта и инклузивни детски градинки најчесто се означуваат образовните институции кои се приспособуваат на специфичните физички, интелектуални, емоционални, социјални, лингвистички или други карактеристики на децата.

Институционални форми - Инклузивни училишта, детски градинки е четвртата тематска целина во која авторите со сеопфатен пристап, низ неколку поттеми ги елаборираат клучните аспекти на инклузивните воспитно-образовни институции разгледани низ:

Организациски фактори - воспоставување на институционални структури за поддршка на децата со посебни образовни потреби (тимови за инклузија; временската рамка за реализација на посебни видови на воспитно-образовни активности во училиштето и детските градинки и процедури за воспоставување на односи со надворешната средина - здравствени институции, ресурсни центри и други стручњаци за деца со посебни образовни потреби);

Ставови на сите учесници во воспитно-образовната работа со децата/учениците со посебни образовни потреби и ставовите во општеството;

Ресурси со кои располагаат воспитно-образовните институции (физичката достапност на просториите во училиштата, специјалните асистивни технологии, нагледните и наставните средства);

Училишни/предучилишни курикулуми (програми и планови за работа во училницата/занималната, годишни програми за работа и развојни планови, програми и планови за работа на наставниците и воспитувачите); и

Самовреднување, вреднување и развој на инклузивното училиште/детска градинка - Индексот на инклузија во функција на планирање, реализирање и следење на активности во рамки на инклузивниот пристап низ три димензии: инклузивна култура, инклузивна политика и инклузивна пракса.

Петтата тематска целина - *Поддршка во инклузивната група/паралелка* и се надоврзува на претходната каде подетално се разработени две прашања поврзани со вклучувањето на децата/учениците попречени во развојот во типичните предучилишни групи и училишни паралелки: 1. Улогите на воспитувачот, наставникот, стручните соработници, личните и образовните асистенти како важни поддржувачки фигури во реализирањето на инклузивното образование; и 2. Асистивната технологија и нејзината употреба во работата со децата со посебни образовни потреби. Задачите дадени на крајот на оваа тематска целина овозможуваат продлабочено разбирање на содржината и сензитивизирање на читателот за важноста на улогите на сите учесници во воспитно-образовниот процес.

Шестата тематска целина насловена како *Инклузивно оценување* вклучува елаборација на неколку клучни процеси без кои е невозможно да се реализира инклузијата во образованието: диференцијација и индивидуализација на воспитно-образовната работа и изработка на индивидуален образовен план. Овие содржини авторите соодветно ги сместиле веднаш по елаборацијата на

сознанијата поврзани со тимовите за инклузија и нивната улога во креирањето на индивидуалните образовни планови согласно кои се следи напредокот на секој ученик со посебни потреби. Оттука знаењата и вештините поврзани со видовите на ИОП, нивно креирање, следењето на развојот на децата/учениците и оценувањето се исклучително значајни за воспитно-образовните кадри и нивниот професионален профил. Оваа тематска целина завршува со задачи за студентите кои се соодветни на содржината и целите во предметната програма.

Во рамки на седмата тематска целина која носи наслов *Партнерство меѓу семејството и воспитно-образовните институции* се образложени едни од најзначајните детерминанти на инклузивното образование: родителите, семејството и соработката меѓу училиштето/детската градинка и семејството.

Авторите во развојот на оваа содржина поаѓаат од три научно потврдени хипотези: 1. Родителите претставуваат најзначајни возрасни личности во животот на децата, а семејството со сите негови карактеристики значајно влијае на нивниот развојот и 2. Раѓањето на дете со некаква попреченост во развојот, односно поставување на дијагноза за попреченост претставува силен извор на стрес за родителите и за семејството. 3. Соработката меѓу семејството и воспитно-образовната институција која ја посетуваат децата/младите со посебни потреби значајно влијае на развојниот и образовниот напредок на децата/младите. Во овој контекст кога семејството доживува стрес поврзан со раѓање на дете со попреченост, многу е важно какви се внатрешните семејни ресурси за справување со истиот.

Елаборирани се клучните семејни сили: индивидуални, брачни и семејни, а посебен акцент е ставен на соработката на семејството со детската градинка/училиштето за успешна инклузија разгледувана низ призмата на ефективност, комуникација и форми на поддршка.

Инклузивното образование како модел на образование на децата попречени во развојот предизвикува широки научни, стручни, политички дебати, на глобално ниво, низ кои се промовираат, па и аргументираат ставови „ЗА“ и „ПРОТИВ“. Сепак постои широка согласност дека вклучувањето на децата и младите со посебни потреби во редовното образование е хуман процес, дека го засилува социо-емоционалниот развој на децата со посебни потреби, но и на децата со типичен развој, дека ја зајакнува генерациската и општествената кохезивност.

Научно детектираните придобивки од воведувањето на моделот на инклузивно образование се предмет на расправа на *осмата тематска целина* во учебникот.

Процесот на инклузија на децата со посебни потреби во редовните училишта/детски градинки се уште претставува нова ситуација во веќе постоечка „стабилна“ состојба на која се навикнати сите кои се вклучени во воспитно-образовниот процес. Оттука сосема е очекувано дека при неговото воведување и реализирање се наидува на бројни предизвици и бариери. Во деветата тема насловена како *Бариери на инклузивното образование* авторите ги анализираат доминантните препреки и предизвици (институционални, општествени, физички, курикуларни, кадровски) кои егзистираат или може да се појават во воспитно-образовната пракса. Кога воспитно-образовниот кадар ги разбира и придобивките и бариерите на инклузивното образование, донесува информирани одлуки за тоа како најдобро да ги поддржи сите ученици. На крајот од осмата и деветата тематска целина поместени се задачи низ кои идните наставници, воспитувачи и педагози се оспособуваат за препознавање на придобивките и бариерите и за креирање на решенија и стратегии за справување со предизвиците кои ги носи инклузивното образование.

Во десеттата тематска целина - *Организација на системот на инклузивно образование во Европа* е дадена сериозна анализа на начинот на кој е организиран системот на инклузивно образование во неколку европски земји (Австрија, Финска, Шведска, Словенија, Хрватска), како и тенденциите во развојот на инклузивното образование, главно презентирани во извештаите и документите на Европската агенција за специјално и инклузивно образование. Неколку клучни аспекти на организацијата на инклузивниот модел на образование се адресирани: систем за поддршка, финансирање, образованието на наставниците...

Во последната (единаесетта) тема именувана како „*Од политика до пракса во инклузивното образование во Македонија*“ авторите ги анализирале законските и подзаконските регулативи кои го поддржуваат инклузивното образование во предучилишното воспитание и образование, во основното и во средното образование. Организациската поставеност на овој модел на организирано воспитание и образование на децата попречени во развојот авторите ја поврзуваат со анализа на истражувачки резултати од домашни истражувања, како и од повеќегодишни сопствени истражувања, а се однесуваат на прашања и проблеми поврзани со спроведувањето на инклузијата во македонскиот образовен контекст. На мошне мудар начин овие содржини авторите ги ставиле во контекст на претходната тематска целина (*Организација на системот на инклузивно образование во Европа*).

По однос на последната тема авторите предвиделе и задача – дебата низ која ќе се поттикнат студентите критички да размислуваат за добрите и лошите страни на инклузивното образование и сегрегираниите специјални училишта, со фокус на одржливоста на секој систем и финансиските импликации.

Систематскиот пристап во креирање на содржините во овој учебник, доследноста во начинот на нивната елаборација, лепезата на слики и илустрации кои го привлекуваат вниманието на читателот, го олеснува усвојување на наставната материја. Врз основа на детално анализирање на содржината на ракописот, го даваме следниов

ЗАКЛУЧОК

Согласно погореизнесеното, Комисијата во состав проф. д-р Снежана Јованова-Митковска и проф. д-р Љупчо Кеверески констатира дека ракописот со наслов „*Основи на инклузивно образование*“ од авторките д-р Соња Петровска, редовен професор и д-р Јадранка Рунчева, доцент, е пишуван наменски, согласно со Програмата за предметот Инклузивно образование и ги следи најновите сознанија во оваа област.

Приложениот ракопис во целост ги задоволува критериумите за учебник и условите за издавање пропишани според Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип.

Систематичноста на структурата, едноставноста на стилот на пишување, дидактичката конципираност, успешната комбинација на теоретски елаборации на различни аспекти на инклузивното образование, наведените примери и задачи упатуваат на тоа дека овој учебник ќе им овозможи постигнување на предвидените од оваа област компетенции на студентите.

Имајќи ја предвид актуелноста на проблематиката која е третирана, предложениот учебник има и поширока употребна вредност. Се надеваме дека истиот ќе биде корисна литература за други високообразовни институции кои подготвуваат наставнички и соработнички кадар, но и за веќе работно ангажираните воспитно-образовни кадри.

Врз основа на изнесеното, имаме особена чест на Наставно - научниот совет на Факултетот за образовни науки да му предложиме учебникот со наслов „Основи на инклузивно образование” од проф. д-р Соња Петровска и доц. д-р Јадранка Рунчева да го одобри за издавање.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. д-р Снежана Јованова Митковска, с.р.

Проф. д-р Љупчо Кеверески, с.р.